10 ПОРАД ПРАКТИЧНОМУ ПСИХОЛОГУ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОПВ-ПОЧАТКІВЦІВ

Для спеціаліста-початківця школа — гарна нагода набути безцінний досвід роботи з людьми, з дітьми, досвід розв'язання різних психологічних ситуацій. Однак

виникає проблема: коли після інституту ідеш працювати у школу практичним психологом, перший час ти — у повному розпачі: не знаєш, за що братися і з чого починати.

Хто ж такий практичний психолог у морі шкільних проблем? Чим він має займатися у школі та кому підпорядкований? На ці і на багато інших запитань ви зможете знайти відповіді у порадах для психологів-початківців.

Практичний психолог — це спеціаліст, який має відповідну освіту та рівень кваліфікації і який надає психологічну допомогу учасникам навчально-виховного процесу у закладі освіти. Така допомога включає повний чи частковий (залежно від ставки та спеціалізації закладу) спектр напрямків, передбачених відповідними посадовими обов'язками («Положення про психологічну службу системи освіти в Україні») та визначених конкретною ситуацією.

ПОРАДА 1

Головний керівник практичного психолога у школі — директор. Саме йому психолог підпорядкований, і саме він дає вказівки.

ПОРАДА 2

У директора дізнайтеся мету і завдання школи та складіть свій план роботи відповідно до них. Необхідно:

1. Вивчити правову базу («Положення про психологічну службу системи освіти», затверджене наказом Міністерства освіти; права та обов'язки шкільного психолога; етичний кодекс практичного психолога; накази, листи міністерства освіти, які регламентують роботу практичного психолога).

2. Дізнатися, якою бачить роботу психолога директор, детально прочитати й підписати свої посадові обов'язки (це дуже важливо!), якщо потрібно — запропонувати свій варіант діяльності (з якою віковою групою хотіли б працювати, співвідношення нормативного часу з посадовими обов'язками, обґрунтуйте свою думку). Детально обговоріть із директором: хто та як контролюватиме вашу діяльність, терміни і форми поточної звітності. Обговоріть із директором графік вашої роботи, наявність методичного дня, можливість обробки даних поза школою.

3. Директор і завучі беруть участь в обговоренні вашого річного плану, адже він є частиною річного плану школи. Директор обов'язково завіряє своїм підписом і печаткою ваш річний план, посадові обов'язки, графік роботи.

ПОРАДА 3

У виборі пріоритетів діяльності беріть до роботи основні моменти розвитку дитини: 1-ші класи (адаптація до школи), 4-ті класи. (психологічна й інтелектуальна готовність до переходу в середню школу), 5-ті класи (адаптація до середньої ланки), 8-мі класи (гострий період підліткового віку та профільне навчання); 9—12-ті класи (профорієнтація, психологічна підготовка до ДПА та ЗНО). Інші види діяльності беріть, якщо лишається вільний час або у цьому існує нагальна потреба.

ПОРАДА 4

Основні напрямки діяльності:

1. Діагностика. Перед діагностикою поставте собі запитання: «Навіщо?», «Що я отримаю в результаті?». Проводьте її у крайніх випадках (рекомендую діагностичні мінімуми), адже діагностика, обробка результатів, інтерпретація займає багато часу. Частіше спостерігайте за дітьми, спілкуйтеся з ними,

вчителями, батьками. Результати діагностики обговорюйте на психолого-педагогічних консиліумах, означте шляхи, ефективні для вирішення виявлених проблем.

2. Корекційно-розвивальна робота. Один із тих напрямків, який викликає найбільше труднощів у психолога. Корекційно-розвивальна робота — це додаткова до основного освітнього процесу діяльність, яка дає змогу ефективніше розвивати дитину, розкривати й реалізовувати її здібності в різних сферах. Оскільки КРР має ґрунтуватись на глибокому розумінні предмету корекції, а також мати під собою методологічну базу, практичним психологам-початківцям у перший рік своєї роботи радимо займатися лише розвивальною роботою.

3. Консультативний напрям. Не чекайте, що до вас одразу підуть із питаннями, проблемами. Йдіть самі. Провели діагностику — обговоріть (але під гаслом «Не нашкодь дитині!») з учителем реальність виконання ваших рекомендацій. Якщо дитині потрібні корекційні або розвивальні заняття, запропонуйте свою допомогу. Графік вашої роботи, години консультації для дітей, батьків, педагогів мають висіти на дверях вашого кабінету, в учительській, у фойє школи.

4. Просвітницька робота (педради, батьківські збори, бесіди з дітьми, лекторії тощо). Запропонуйте класному керівникові 7—8-х класів провести тренінг спілкування, гру «Пізнай себе», заінтригуйте і вчителя, й учнів. У вчительській напишіть оригінальне оголошення про проведення батьківських зборів за приблизними темами, повісьте план-сітку (порожню) на місяць, куди вчителі зможуть записати свій клас. І їм буде приємно, що про них піклуються, і ви зафіксуєте роботу на місяць. Також можна із завучем із виховної роботи проводити загальношкільні батьківські збори по паралелях. Один місяць — одна паралель. Дуже зручно й ефективно.

5. Диспетчерська робота (психолог рекомендує батькам, дітям звернутися по консультації до суміжного фахівця: логопеда, психоневролога тощо).

ПОРДДА 5

У вчительській доречно оформити свій стенд з оригінальною назвою. Повісьте там план на місяць, план-сітку батьківських зборів (порожню, вчителі записують), цікаві статті, що допомагатимуть проводити тематичні класні години, популярні тести для емоційної розрядки.

ПОРАДА 6

Матеріали:

1. Папка з документацією:

• положення про психологічну службу системи освіти;

• посадові обов'язки (завірені печаткою і підписом директора);

• перспективне планування на рік (завірені печаткою і підписом директора, узгоджені з методистом-психодогом методичного кабінету або з головним спеціалістом міського управління освіти);

• план на кожний місяць, завірений директором;

• Етичний кодекс психолога;

• накази, листи, розпорядження, інструкції МОН України стосовно психологічної служби системи освіти України.

2. Журнали:

• плани роботи на тиждень (якщо у цьому є потреба);

• журнал щоденного обліку роботи;

• журнал психологічного аналізу уроків (заходів);

• журнал проведення корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи;

• журнал протоколів індивідуальних та групових консультацій психолога.

Аби уникнути рутини у веденні документації, заповнюйте журнали в кінці кожного робочого дня (це забирає приблизно ЗО хвилин), узагальнюйте все у п'ятницю. Наприкінці місяця залишиться лише проаналізувати, чи все виконано, яка ефективність роботи, підрахувати кількість проведених консультацій, батьківських зборів, корекційних або розвивальних занять, тренінгів тощо.

3. Папки з матеріалами діагностування.

Матеріали діагностування зручно зберігати в папках по класах.

4. Папки з матеріалами за пріоритетними напрямами роботи:

• робота з батьками (матеріали батьківських зборів, консультацій, порад батькам тощо);

• робота з педагогічним колективом (матеріали педагогічних нарад, круглих столів, психологічних консиліуми? тощо);

• робота з обдарованими дітьми;

• профілактика та інші папки за напрямками роботи.

5. Панка з матеріалами дітей «групи ризику» і дітей на внутрішньошкільному обліку.

Ця папка обов'язково має бути у практичного психолога. Зберігайте у ній списки цих категорій дітей, психологічні характеристики, індивідуальні картки, результати діагностування — тобто всі матеріали роботи психолога з цією категорією учнів.

ПОРАДА 7

Методики для психологічної діагностики мають пройти експертизу («Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України» затверджено наказом Міносвіти і науки України від 20.04.01 № 330).

ПОРАДА 8

Особливості побудови взаємин:

1. Психолог і шкільна адміністрація. Труднощі можуть виникнути через «вічне питання»: кому підпорядкований психолог, перед ким звітує. Буває, що директор наван¬тажує психолога роботою, яка не входить у його посадові обов'язки. Що ж робити? Уважно вивчіть пораду 2 цієї статті.

2. Психолог і колектив учителів. Суть цих взаємин — рівноправна співпраця. І у вчителя, і у психолога є спільна мета — дитина, її розвиток і добробут. Спілкування з учителем має ґрунтуватися на принципах пошани його досвіду і (або) віку, дипломатії і компромісу. У колективі завжди знайдеться група вчителів, які з цікавістю включаться у спільну з вами діяльність. Так у вас з'являться однодумці.

3. Психолог і учні. Відвертість, усмішка, щирість, уміння вийти з найнеймовірнішої ситуації — все це забезпечує ваш авторитет. Важливий і стиль вашої поведінки: як запрошуєте дітей прийти на обстеження, як ідете по коридору, як реагуєте на провокації, агресію підлітків.

4. Психолог і батьки. Батьки є вашими першими союзниками у вирішенні всіх проблем. Тому психолог має бути відкритим для спілкування з ними. Також варто пам'ятати, що поглиблену індивідуальну діагностику, корекційну роботу ви можете проводити тільки з дозволу батьків.

5. Психолог та суспільні організації. Зв'язок із різними суспільними організаціями та центрами (центри зайнятості, наркологічні диспансери, служби у справах дітей та молоді, тренінгові центри, медичні працівники, благодійні фонди), безперечно, допоможе вам.

6. Психолог і соціальний педагог. Якщо у школі є також і соціальний педагог, то у вашому закладі — повноцінна соціально-психологічна служба, яка, якщо ви спрацювалися, може бути надзвичайно ефективною.

ПОРАДА 9

Практичним психологам-початківцям (і не тільки їм) у перспективному плануванні треба врахувати такі пріоритетні напрямки роботи.

Психологічний супровід дітей дошкільного віку

1. Рекомендації батькам із підготовки дітей до школи.

2. Знайомство з батьками майбутніх першокласників на перших батьківських зборах.

3. Участь у підготовчих заняттях із майбутніми першокласниками: спостереження, діагностичний мінімум.

4. Організація батьківського всеобучу (останні батьківські збори): ігри, рекомендації, тести, які можуть використовувати самі батьки для розвитку та визначення рівня підготовки своєї дитини.

5. Групові консультації вчителів, які набиратимуть перші класи, про особливості навчання та виховання шестирічок, адаптації дітей до навчання у школі.

6. Індивідуальні консультації батьків майбутніх першокласників за їхнім запитом.

7. Співпраця з практичними психологами сусідніх дитячих садків.

Психологічний супровід учнів 1-х класів у період адаптації до школи

1. Знайомство з першокласниками, спостереження за поведінкою учнів на уроках та після них.

2. Просвіта батьків на батьківських зборах про основні труднощі періоду адаптації, тактику спілкування та допомоги дітям.

3. Анкетування та (або) діагностика батьків першокласників.

4. Організація психологічної підтримки першокласників за допомогою ігор на знайомство, зняття психологічного напруження.

5. Консультування вчителів, які працюють у перших класах щодо виниклих проблем навчання та виховання.

6. Психологічна діагностика (психологічний мінімум) учнів перших класів: тривожність, самооцінка, агресивність тощо.

7. Проведення консиліуму за результатами діагностики та процесу адаптації першокласників.

8. Групова корекційно-розвивальна робота з учнями, які мають труднощі у нав¬чанні, поведінці, спілкуванні з учителями та дітьми.

9. Круглий стіл за результатами адаптації першокласники до умов навчання у школі.

10. Індивідуальні консультації батьків за результатами діагностики й іншими питаннями адаптації учнів до навчання у школі.

Психологічний супровід учнів 4-х класів при переході до середньої ланки

1. Психодіагностика для виявлення учнів із низьким рівнем навчальних досягнень.

2. Виступ на батьківських зборах «Як підготувати дитину до навчання у 5-му класі».

3. Консультації майбутніх класних керівників за результатами психодіагностики.

4. Корекційно-розвивальна робота з учнями з низьким рівнем навчальних досягнень.

5. Виявлення стилю роботи класних керівників учнів 4-х класів для можливого підбору у 5-му класі класного керівника зі схожим стилем.

6. Участь у підборі класних керівників з урахуванням стилю роботи вчителя початкової школи.

Психологічний супровід процесу адаптації учнів 5-х класів до середньої ланки

1. Круглий стіл з учителями, які викладатимуть у 5-х класах «Допоможемо адаптуватися нашим п'ятикласникам».

2. Спостереження за учнями 5-х класів під час уроків та після них.

3. Проведення великих психологічних ігор для об'єднання колективу.

4. Виступи на батьківських зборах — ознайомлення батьків з особливостями молодшого підлітка, зі специфікою нової навчальної ситуації.

5. Проведення психодіагностичного мінімуму з учнями 5-х класів.

6. Корекційно-розвивальна робота з учнями, які мають ознаки дезадаптації.

7. Індивідуальні консультації батьків за результатами дослідження процесу адаптації, надання допомоги батькам у розв'язанні проблем навчання та виховання.

8. Участь у психолого-педагогічному консиліумі за результатами психологічного дослідження та проходження процесу адаптації п'ятикласників.

Психологічний супровід учнів у передпрофільний (7-мі класи), допрофільний (8—9-ті класи) та профільний (10—12-ті класи) періоди

1. Участь психолога у батьківських зборах на тему «Особливості підліткового та юнацького віку. Психологічна підтримка в ситуації вибору профілю навчання».

2. Семінар із педагогами «Вікові та психологічні особливості підліткового та юнацького віку в умовах вибору профілю».

3. Профдіагностика учнів для вивчення нахилів, здібностей, інтересів, вибору профілю навчання.

4. Просвіта батьків та учнів про професійні навчальні заклади та рівні профосвіти, перспективні галузі з урахуванням розвитку ринку праці.

5. Ознайомлення батьків із підсумками профдіагностичної роботи з учнями.

6. Ознайомлення педпрацівників із підсумками профдіагностичної роботи з учнями.

7. Ознайомлення учнів із підсумками профдіагностичної роботи.

8. Консультації, бесіди з батьками, учнями, пошуки альтернатив.

Психологічний супровід профорієнтації

1. Оформлення куточка профорієнтації у школі.

2. Вивчення професійної спрямованості учнів 9-х класів.

3. Вивчення професійної спрямованості учнів 11 (12)-х класів.

4. Групові та індивідуальні консультації за результатами психологічної діагностики професійної спрямованості учнів 9-х та 11-х класів.

5. Співпраця з обласним центром зайнятості.

6. Виступи на батьківських зборах за результатами профдіагностики учнів 9-х та 11-х класів.

7. Проведення профорієнтаційних ігор учнями 9-х та 11-х класів.

8. Корекційно-розвивальна робота, виз¬начення стратегії підготовки до майбутньої професії (якщо вистачає часу).

Психологічний супровід обдарованих учнів (мінімум)

1. Допомога класним керівникам у виявленні і розвитку творчих здібностей, інтересів, схильностей і здібностей учнів у природничо-наукових, гуманітарних, художніх, соціальних, технічних сферах діяльності для розробки індивідуальних програм розвитку здібностей і надання допомоги у професійній орієнтації.

2. Проведення психологічних занять для підлітків за темами «Психологія творчості» і «Психологія творчої особистості».

3. Психологічне консультування учнів, педагогів, батьків із питань виховання та навчання обдарованих дітей.

4. Організація і проведення курсів, тренінгів креативності, психологічних занять на основі спеціальних здібностей учнів, професійних інтересів, переважних стилів мислення.

Психологічний супровід учнів «групи ризику», робота з профілакгаки негативних звичок, правопорушень серед учнів

1. Участь у роботі Ради профілактики школи.

2. Поглиблена психологічна діагностика дітей «групи ризику».

3. Співпраця з міською, психолого-медико-педагогічною консультацією.

4. Корекційна робота з дітьми «групи ризику».

5. Консультування батьків дітей «групи ризику» та учнів на внутрішньошкільному обліку.

6. Участь у педрадах, круглих столах, семінарах тощо за тематикою виховання та навчання учнів із проблемами у поведінці.

7. Просвітницька робота серед учителів, батьків та учнів (негативні звички, правові питання).

Психологічний супровід учнів соціально вразливих категорій; сімей, які опинились у складних життєвих обставинах; учнів, які стали учасниками або жертвами правопорушень

Ознайомлення педпрацівників та, батьків із нормативними документами з цього питання.

Консультування сімей, які опинились у складних життєвих обставинах.

Психологічна підтримка всіх категорій учнів, зазначених у соціальному паспорті школи.

Психологічний супровід учнів під час ЗНО

1. Тестування учнів 11-х класів для виявлення рівня активності, настрою для побудови подальшої корекційної роботи.

2. Психологічне корекційне заняття «Стрес. Фрустрація. Релаксація».

3. Психологічна освіта. через, групові консультації учнів: загальні психологічні закономірності тестування, як найкраще запам'ятовувати матеріал. .

4. Заняття психологічного тренінгу «Упевненість».

5. Підготовка рекомендацій учням для підготовки до ЗНО.

6. Вироблення індивідуальних стратегій підтримки Для конкретних учнів із врахуванням їхніх індивідуальних особливостей: індивідуальні психологічні консультації тривожних учнів, учнів на індивідуальному навчанні, учнів із низькою самооцінкою, демонстративних, важких учнів.

7. Складання рекомендацій для педагогів, учнів і батьків за результатами психологічних досліджень.

8. Групові консультації на батьківських зборах «Хвилюйтеся спокійно — у вашої дитини іспити».

9. Виступ на зборах учнів і їхніх батьків «Як допомогти своїй дитині при підготовці і під час підсумкової атестації». Рекомендації для батьків.

10. Індивідуальні консультації батьків із виниклих проблем, пов'язаних зі складанням тестів.

11. Участь у педагогічній раді «Увага! ЗНО»

12. Індивідуальні консультації педагогів про способи забезпечення сприятливої психологічної атмосфери при проведенні ЗНО.

13. Участь у виробничій нараді з рекомендаціями до психологічного супроводу процесу підготовки до ЗНО у школі.

14. Психологічна підтримка учнів при проведенні ЗНО безпосередньо перед тестуванням.

Психологічний супровід атестаційної кампанії учителів

1. Участь практичного психолога у засіданнях шкільної атестаційної комісії (як її члена).

2. Психологічна підтримка вчителів, яких атестують, «Атестація без стресів».

3. Психологічна діагностика вчителів, яких атестують, для написання психологічної характеристики.

4. Індивідуальне консультування за результатами діагностики учителів, яких атестують.

Накази закладу освіти, у створенні яких бере участь практичний психолог

1. «Про розподіл функціональних обов'язків».

2. «Про планування діяльності соціально-психологічної служби школи, ведення нею документації та звітування про роботу».

3. «Про створення наркологічного посту й організація його роботи».

4. «Про організацію роботи з профілактики правопорушень серед учнів».

5. «Про організацію профорієнтаційної роботи у школі».

6. «Про стан відвідування учнями школи».

7. «Про діяльність педагогічного колективу щодо здійснення соціального захисту дітей та охорони дитинства».

8. «Про результати проведення психолого-педагогічного консиліуму у _____ класі».

9. «Про профілактику наркоманії та ВІЛ-інфекції серед учнів та батьків».

ПОРАДА 10

І наостанок, хай у вас буде відкрита усмішка, відкрита душа, відкрите серце та відчинені двері до вашого кабінету, і тоді до вас ітимуть і діти, і батьки, і вчителі.

Терпіння і натхнення вам у цій нелегкій, але цікавій роботі!

Використано матеріали:

1. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України / Упор. В. Г. Панок, І. І. Цушко, А. Г. Обухівська — К.: Шкільний світ, 2008. — 256 с.

2. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. — 2000. — № 20 (жовтень).